

Referat wygłoszony w dniu 15 grudnia 2025 r. na posiedzeniu Komisji Orientalistycznej Oddziału PAN w Krakowie

prof. dr hab. Ryszard Skowron

prof. emeritus Uniwersytetu Śląskiego

e-mail: ryszard.skowron@onet.pl

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9131-2832>

Dywany i dyplomacja. Misja Sefera Muratowicza do Persji – nowe interpretacje.

Spojrzenie na misję i relację Sefera Muratowicza z perskiej i polskiej perspektywy dyplomatycznej w powiązaniu z ówczesną sytuacją polityczną oraz związkami szacha Abbasa I z Europą pozwoliło na nową interpretację genezy wyjazdu i celów pobytu na dworze perskim. Analiza perskiego ceremoniału przyjmowania wysłanników z Europy i zasad funkcjonowania dyplomacji Safawidów ujawniła, że Abbas I nie tylko traktował kupca Muratowicza w sposób porównywalny z dyplomatą (przydzielenie *mehmandari*, trzy audiecje, przyznanie *hilatu*), ale również uczynił go swoim wysłannikiem do Zygmunta III z poleceniem przekazania listu i werbalnych wiadomości. Relacja Sefera pokazuje, że został on świetnie przygotowany do misji zarówno w zakresie protokołu dyplomatycznego, jak i wiedzy politycznej. Wysłanie kupca ormiańskiego po zakup dywanów było świadomą decyzją dworu królewskiego, a jej głównym celem było nawiązanie bezpośrednich relacji z Abbasem I. Jednym z zadań Muratowicza było przeciwstawienie się antypolskiej propagandzie moskiewskiej na dworze perskim. Dopiero poprzez połączenie w analizie informacji zawartych w relacji wysłannika króla polskiego z wiedzą o celach i przebiegu moskiewskiego poselstwa Aleksandra Żirowa-Zasiekina można pełniej zrozumieć treść samej relacji, jaki i przebieg misji na dworze perskim. Przedstawienie przez Muratowicza na audencji u szacha: przebiegu wojny z Moskwą, klęski arcyksięcia Maksymiliana pod Byczyną oraz polskiej interwencji w Mołdawii i Wołoszczyźnie, miało na celu pokazanie siły militarnej króla polskiego i jego wielki prestiż wśród władców Europy, aby w ten sposób przekonać szacha do korzyści jakie mu przyniesie współpraca z Zygmuntem III.

Najbardziej pożądanym przez Zygmunta III dowodem na nawiązanie przyjaznych więzi przez władcę Persji byłoby wysłanie przez niego poselstwa do Polski lub co najmniej listu. Relacja Muratowicza oraz listy Zygmunta III i Abbasa I nie zawierają informacji, ani nawet nie sygnalizują sprawy sojuszu antytureckiego. Zapewne kryła się ona w słowach o wzajemnej przyjaźni i wynikała z kontekstu ówczesnej sytuacji geopolitycznej. Wiele przesłanek wskazuje, że motywy króla polskiego, aby wysłać swojego przedstawiciela do Persji były znacznie głębsze niż tylko ominięcie Rzeczypospolitej przez poselstwo Antony'ego Sherleya i Hosejna Ali Bega. Wiązały się one bowiem z podjętymi przez władców europejskich działaniami mającymi doprowadzić do ich wielostronnej współpracy z Abbasem I. Po dotarciu na dwór polski informacji dotyczących przebiegu i konsekwencji pobytu poselstwa perskiego w Europie, Zygmunt III uznał, że musi włączyć się w rywalizację państw europejskich o wpływy w Persji. Listy Wymiana listów między Abbasem I a Zygmunta III związanych z misją Muratowicza potwierdza nie tylko wiele informacji zawartych w relacji Ormianina, ale świadczy również o sprawności organizacyjnej i dużych umiejętnościach dyplomacji polsko-litewskiej do podjęcia rywalizacji z państwami europejskimi i Moskwą o wpływy w Persji.

Literatura

Źródła archiwalne

Biblioteka Książąt Czartoryskich w Krakowie, rękopisy: 98, 351

Biblioteka Polskiej Akademii Nauk w Kórniku, rękopisy: 306, 312

Lwowska Narodowa Naukowa Biblioteka Ukrainy im. W. Stefanyka, syg. fond 5, op 1, 1453

Źródła drukowane

Dyplomaci w dawnych czasach. Relacje staropolskie z XVI-XVIII stulecia, opr. A. Przyboś, R. Żelewski, Kraków 1959

Historica Russiae Monumenta, t. II, Petropoli 1842

Jenkinson A., *Early Voyages and Travels to Russia and Persia by Anthony Jenkinson ...*, ed. by E. Delmar Morgan, C.H. Coote, vol. 1, London 1886

Gouvea A. de, *Relaçam em que se tratam as guerras e grandes victorias que alcançou o grãde rey da Persia Xá Abbas do grão turco Mahometto...*, Lisboa 1611

Kaempfer E., *Amoenitatum exoticarum politico-physico-mediciarum fasciculi V*, Lemgoviae 1712

Muratowicz S., *Relacja Sefera Muratowicza Ormianina posłanego króla JMci do Persyji, z którą wróciwszy się z stamtąd podał na piśmie w te słowa anno circiciter 1588*, w: *Trzy relacje z polskich podróży na Wschód muzułmański w pierwszej połowie XVII wieku*, wyd. A. Walaszek, Kraków 1980, s. 35-47

Памятники дипломатических и торговых сношений Московской Руси с Персией, т 2: Царствование Бориса Годунова, Василия Шуйского и начало царствования Михаила Федоровича, под ред. Н. И. Веселовского, Санкт-Петербург 1892

Памятники дипломатических сношений Древней России с державами иностранными, т. 2: *Памятники дипломатических сношений с Империей Римской (с 1594 по 1621)*, Санкт-Петербург 1852

Tectander G., *Iter persicum. Kurtze doch ausführliche und warhafftige Beschreibung der Persianischen Reisz....*, Missen 1609

The House of Vasa and The House of Austria. Correspondence from the Years 1587 to 1668. Part I: The Times of Sigismund III, 1587-1632, vol. 1, ed. by R. Skowron, Katowice 2016

Trzy relacje z polskich podróży na Wschód muzułmański w pierwszej połowie XVII wieku, wyd. A. Walaszek, Kraków 1980

Opracowania

- Ács P., *Iter Persicum: In Alliance with the Safavid Dynasty against the Ottomans?*, w: *A Divided Hungary in Europe: Exchanges, Networks and Representations, 1541–1699*, vol. 2: *Diplomacy, Information Flow and Cultural Exchange*, eds. S. Brzeziński, Á. Zarnóczy, Newcastle upon Tyne 2014, s. 31-50
- Andreev A.A., Pischurnikova E.P., Kostikov S.E., *Несостоявшийся союз: российско-иранские отношения накануне Смутного времени в иранской и российской историографии* / *Valueless Union: Russian-Iranian Relations Before the Time of Troubles in the Interpretation of Iranian and Russian Historiography*, „Новое прошлое / The New Past” 3, 2020, s. 84-100
- Baranowski B., *Ormianie w służbie dyplomatycznej Rzeczypospolitej*, „Myśl karańska” seria nowa 1, 1945-1946, s. 119-137
- Baranowski B., *Znajomość Wschodu w dawnej Polsce do XVIII wieku*, Łódź 1950
- Baker P. L., *A History of Islamic Court Dress in the Middle East*, thesis submitted for degree of Doctor Philosophy, University of London 1987, published by ProQuest 2018
- Berchet G., *La Repubblica di Venezia e la Persia*, Torino 1865
- Brzeziński S., *Misjonarze i dyplomaci polscy w Persji w XVII i XVIII wieku*, Potulice 1935 (odbitka z *Annales Missiologicae* 7, 1935)
- Бушев П.П., *История посольств и дипломатических сношений русского и иранского государств в 1586–1612 гг.*, Москва 1976
- [Chick H.], *A Chronicle of the Carmelites in Persia and the Papal Mission of the XVIIth and XVIIIth Centuries*, vol. 1, London 1939
- Czwołek A., *Listy Zygmunta III, króla polskiego do Lwa Sapiehy, kanclerza litewskiego z lat 1598-1622*, „Białoruskie Zeszyty Historyczne” 22, 2004, s. 224-272
- Czwołek A., *Piórem i buławą. Działalność polityczna Lwa Sapiehy, kanclerza litewskiego, wojewody wileńskiego*, Toruń 2012
- Floor W., „Kel'at”, *Encyclopaedia Iranica*, XVI/3, <http://www.iranicaonline.org/articles/kelat-gifts>
- Fujikawa M., *Pope Paul V's Global Design: the Fresco Cycle in the Quirinal Palace*, „Renaissance Studies” 30, 2, 2014, s. 192-217
- Guliyev A., *Safavids in Venetian and European Sources*, Venezia 2022
- Guliyev A., *Travelling Across Cultures: Some Aspects of the Safavid Envoys' Travels to Venice*, „Annali di Ca' Foscari. Serie orientale” 59, 2023, s. 75-92
- Hambly G.G., *From Baghdad to Bukhara, from Ghazna to Delhi: The Khil'a Ceremony in the Transmission of Kingly Pomp and Circumstance*, w: *Robes and Honor: The Medieval World of Investiture*, ed. S. Gordon, New York 2001, s. 193–222
- Hedayat Munroe N., *Interwoven Lovers: Safavid Narrative Silks Depicting Characters from the Khamsa*. (Inaugural dissertation at the Philosophical-Historical Faculty of the University of Bern to obtain the doctorate, 2017), <https://boristheses.unibe.ch/849/>
- Herrmann-Fiore K., *Testimonianze storiche sull'evangelizzazione dell'oriente attraverso i ritratti nella Sala Regia del Quirinale*, w: *Da Sendai a Roma: un'ambasceria giapponese a Paolo V*, Roma, s. 91-103
- Jaśkowski S.A., Rokni M. A., *صفویه عهد در لهستان و ایران روابط / Iran - Poland Relations during The Safavid Period*, „Historical Sciences Studies. Scientific-Research Journal of University of Tehran” 6/2, 2015, s. 79-98
- Kołodziejczyk D., *Sefer Muratowicz*, w: *Christian-Muslim Relations. A Bibliographical History*, vol. 8: *Northern and Eastern Europe (1600–1700)*, ed. D. Thomas, J. Chesworth, Leiden-Boston 2016, s. 702–707
- Kołodziejczyk D., *Wstęp historyczny*, w: S. Jaśkowski, D. Kołodziejczyk, P. Mnatsakanyan, *Stosunki dawnej Rzeczypospolitej z Persją i katolikosatem w Eczmiadzinie w świetle dokumentów archiwalnych*, Warszawa 2017, s. 9-60
- Магилина И.В. *Проект антитурецкого договора между Московским государством и Персией в 1600 году (реконструкция по материалам посольства кн. А. Ф. Жирово-Засекина)*, „Вестник ВолГУ. Серия 4, История. Регионоведение. Международные отношения” 1, 2008, s. 145-155, <https://cyberleninka.ru/article/n/proekt-antituretskogo-dogovora-mezhdu-moskovskim-gosudarstvom-i-persiei-v-1600-godu-rekonstruktsiya-po-materialam-posolstva-kn-a-f-zhirovo>
- Mańkowski T., *Sztuka islamu w Polsce w XVII i XVIII w.*, Kraków 1935
- Mańkowski T., *Note on the Cost of Kashan Carpets at the beginning of the seventeenth Century*, „Bulletin of the American Institute for Persian Art and Archaeology” 4, 1936, 3, s. 152-153
- Mańkowski T., *Some Documents from Polish Sources Relating to. Carpet Making in the Time of Shāh Abbās I'*, w: *A Survey of Persian Art from Prehistoric Times to the Present*, ed. Arthur Upham Pope, vol. 6, London, 1938, s. 2431–2436
- Mańkowski T., *Wyprawa po kobierce do Persji w roku 1601*, „Rocznik Orientalistyczny” 12, 1951, s. 184–211
- Matthee R., *The Politics of Trade in Safavid Iran: Silk of Silver, 1600-1730*, Cambridge 1999

- Mawer C., *Shah 'Abbās and The Pilgrimage to Mashhad*, „Iran” 49, 2011, s. 123-147
- Mansour O., *Picturing Global Conversion: Art and Diplomacy at the Court of Paul V (1605-1621)*, „Journal of Early Modern History” 17, 2013, s. 525-559
- Niayesh L., *The Fabric of Silk Power in the Sherley Portraits*, w: *Early Modern Diplomacy, Theatre and Soft Power: The Making of Peace*. ed. by N. Rivère de Carles, London 2016, s. 205-220
- Półczyński M., *The «Relacyja» of Sefer Muratowicz: 1601-1602 Private Royal Envoy of Sigismund III Vasa to Shah 'Abbas I*, „Turkish Historical Review” 5, 2014, s. 59-93
- Rota G., *Safavid Envoys in Venice*, w: [*Enthalten in Diplomatisches Zeremoniell in Europa und im Mittleren Osten in der Frühen Neuzeit*](#), R. Kauz, G. Rota, J. P. Niederkorn (Hg.), Wien 2009 (*Archiv für österreichische Geschichte* 141), s. 213-251
- Rota G. *Under two lions : on the knowledge of Persia in the Republic of Venice (ca. 1450-1797)*, Wien 2009
- Sauer R., *The Textile Performance of the Written Word: Islamic Robes of Honour (khila')*, w: *Communication and Materiality. Written and Unwritten Communication in Pre-Modern Societies*, Hgg. S. Enderwitz und R. Sauer, Berlin-Boston 2015, (Materiale Textkulturen 8), s. 113-128
- Schwarcz I., *Iter persicum Tectanders und sein Rußlandbild*, w: *Russland, Polen und Österreich in der Frühen Neuzeit: Festschrift für Walter Leitsch zum 75. Geburtstag*, Wien 2003, s. 191-210
- Skowron R., *Dotrzeć do tronu szacha. Rola Rzeczypospolitej w relacjach Stolicy Apostolskiej z Persją w okresie panowania szacha Abbasa I*, w: *Sztuka roztropności. Dyplomacja Stolicy Apostolskiej wobec Rzeczypospolitej, Europy i świata w epoce nowożytnej i XX wieku. Zbiór studiów*, red. K. Ożóg i R. Skowron, Kraków 2020, s. 177-207
- Szuppe M., *Un marchand du roi de Pologne en Perse, 1601-1602*, „Moyen Orient et Ocean Indien” 3, 1986, s. 81-110
- Tyszkowski K., *Poselstwo Lwa Sapiehy w Moskwie*, Lwów 1927